

pripadnika dobrovoljaca iz Kraljevine Jugoslavije sačinjavali su Dalmatinci koji su sudjelovali na mnogim bojištima, a nakon poraza republikanskih snaga većina ih je završila u logorima. O propagandnoj djelatnosti prilikom uspostave Nezavisne države Hrvatske govori članak Franka Miroševića pod naslovom *Ustaška mladež u Dubrovniku 1941. godine u svjetlu službenoga glasila "Hrvatski narod"* (305-322). Obradujući strukturu, svrhu i ulogu organizacije Ustaške mladeži u Dubrovniku, autor prikazuje njenu promidžbenu djelatnost i obrazovanje u duhu ustaških načela tijekom 1941. godine.

Ovaj se broj *Radova* zaključuje člankom koji tematski obrađuje suvremenu kulturnu povijest, naslova *Narodno kazalište u Zadru od 1945. do 1955. godine* (323-349) autorice Teodore Vigato. U kontekstu poraća u kojem se u javni život Zadra vraćaju hrvatski jezik i kultura, ali se nameće i duh novih ideja komunizma, autorica analizira početnu razvojnu fazu novoosnovanog Narodnog kazališta prikazujući sve poteškoće s kojima se ono u prvih deset godina postojanja suočavalo kako bi postalo kulturna institucija na visokoj razini. Posebna se pozornost pridaje novoj publici i kazališnoj kritici.

Drugi dio ovog broja *Radova Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Osvrti i prikazi*, sadrži pet tekstova koji donose prikaze recentnih izdanja hrvatske historiografije te jedan osvrt na publikaciju iz Crne Gore.

Filip Novosel

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, sv. 51, br. 1-2, Dubrovnik 2013., 783 str.

Pedeset i prvi svezak časopisa *Anali* dubrovačkog Zavoda za povijesne znanosti HAZU po prvi put u svojoj dugoj povijesti izlazi u dva zasebna dijela. Prije svega razlog tome treba tražiti u činjenici da je u ovome svesku objavljeno čak osamnaest radova: šesnaest izvornih znanstvenih radova i dva prethodna priopćenja. Sadržajno gledano, radovi obrađuju razne teme iz političke, društvene i kulturne povijesti Dubrovnika i Dubrovačke Republike, a pokrivaju vremenski okvir od ranog srednjovjekovlja do sredine 20. stoljeća.

Prvi rad u časopisu prethodno je priopćenje Mate Ilkića i Nikoline Topić *Dubrovački nalazi seldžučkog, ilkhanijskog i mamelučkog novca* (1-16). U radu se predstavljaju rijetki arheološki nalazi orijentalnog novca koji su pronađeni na lokalitetu nekadašnjeg benediktinskog samostana Sv. Marije od Kaštela u Dubrovniku. Ovaj jedinstveni nalaz na hrvatskom prostoru koji potječe s kraja 13. i početka 14. stoljeća potvrđuje veze Dubrovčana s udaljenim islamskim zemljama na prostoru Mediterana i Crnog mora.

Slijedi rad *Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku* (17-60) čiji su autori Irena Benyovsky Latin i Stipe Ledić. Autori se bave rekonstrukcijom posjeda obitelji Volcassio u Dubrovniku tijekom 13. i početkom 14. stoljeća. Kroz prilog se mogu pratiti promjene u poziciji, veličini i organizaciji posjeda ove istaknute dubrovačke plemićke obitelji koje su bile povezane s promjenama u urbanom, pravnom, društvenom i gospodarskom životu Dubrovnika.

Paola Pinelli autorica je rada *Piero Pantella iz Piacenze i proizvodnja tkanina u Dubrovniku u prvoj polovici 15. stoljeća* (61-74). U ovome izvornom znanstvenom radu, koji je s talijanskog na hrvatski jezik prevela Nella Lonza, razmatra se fenomen značajnog uzleta proizvodnje vunjenih tkanina u Dubrovniku tijekom prve polovice 15. stoljeća. U središtu pažnje nalazi se Piero Pantella, doseljenik iz Piacenze, koji je 1417. godine otvorio prvu manufakturu sukna u Dubrovniku. U želji da unaprijedi tekstilnu proizvodnju, dubrovačka je vlast raznim olakšicama i privilegijama privukla Pantellu i mnoge druge poduzetnike s Apeninskog poluotoka u Dubrovnik.

Temu iz povijesti književnosti donosi Vladimir Rezar u članku *De origine et incremento urbis Rhacusanae Ludovika Crijevića Tuberoni* (kritičko izdanje, prijevod i komentar) (75-153). Autor

predstavlja spis dubrovačkog benediktinca i humanista Ludovika Crijevića Tuberonu, u kojemu se nalazi pregled uz Dubrovnik vezanih događaja u vremenskom rasponu od početka 7. do polovice 15. stoljeća. Riječ je zapravo o proširenom izvratku iz opsežnoga Tuberonovog historiografskog spisa *Commentarii de temporibus suis* iz 16. stoljeća. U radu se u cijelosti donosi i hrvatski prijevod spomenutog djela, koji usporedno prati latinski tekst popraćen komentarima.

Mogućnost za upoznavanjem sa životnim prilikama židovske manjine u Dubrovniku nudi rad *Gracija Mendes u Dubrovniku* (155-194). Vesna Miović i Relja Seferović obrađuju jednu epizodu iz burnog života Gracije Mendes, poslovne žene židovskog podrijetla koja se sredinom 16. stoljeća našla u Dubrovniku. Tijekom bijega s Apeninskog poluotoka u Osmansko Carstvo, Gracija Mendes se zajedno sa svojom kćeri Anom neko vrijeme zadržala u Dubrovniku, gdje je izvršila i neke poslovne radnje, o čemu svjedoče četiri novopronađena spisa iz dubrovačkog notarijata.

Antal Molnár u prilogu *Dubrovački kapelan u osmanskome Budimu. Izvješće Vicenza di Augustina Rimskoj inkviziciji o položaju balkanskog katoličanstva* (195-221) predstavlja životni put don Vicenza di Augustina, jednog od kapelana dubrovačkih trgovaca u Budimu. U radu je objavljeno i izvješće navedenog kapelana o teškoćama u pastoralnom radu u Budimu i okolici, koji su se u 16. i 17. stoljeću nalazili pod osmanskome vlašću. Na temelju analize izvješća iznose se novi podaci i motrišta o povijesti odnosa Dubrovnika i turske Ugarske te se rasvjetljava uloga Rimske inkvizicije u upravljanju balkanskim misijama.

Sedmi rad u časopisu naslovljen je *Dubrovačka vlastela u južnoj Italiji (1681-1905): Zamagne u Prati di Principato Ultra* (223-271). Autor, Fiorentino Pietro Giovino, prati povijest barunata Prata u Kampaniji od 1681. godine, kada je došao u ruke dubrovačkog plemića Sebastijana Serafinova Zamagne, pa sve do početka 20. stoljeća. Puna dva stoljeća dubrovački su plemići neoštećeni prolazili kroz najrazličitije nemirne političke i ekonomske prilike u Napuljskom Kraljevstvu i tek je ekonomska kriza potkraj 19. stoljeća odvela u propast njihov feud u južnoj Italiji. Brojni slikovni prilozi obogaćuju ovaj rad koji je s talijanskog jezika prevela Mihaela Vekarić.

Slijede dva rada koji se bave zločinima i kaznama u novovjekovnom Dubrovniku. Prvi od njih, *Ritam zločina: godišnja i mjesečna distribucija kaznenih djela u Dubrovačkoj Republici u 18. stoljeću* (273-316), potpisuju Ivana Mrđen, Ana Prohaska i Nenad Vekarić. Autori nastoje utvrditi na koji su način vremenski elementi utjecali na frekvenciju kaznenih djela u Dubrovačkoj Republici u 18. stoljeću. U drugom radu, *Tempo suđenja i trajanje dubrovačkih kaznenih postupaka u 18. stoljeću* (317-357) Goran Cvjetinović, Ruža Radoš i Nella Lonza analiziraju dubrovačke kaznene postupke kroz tri vremenska intervala tijekom 18. stoljeća. Istražuje se opće trajanje kaznenih postupaka te se traže specifičnosti u odnosu na pojedine zločine, kao i uzroci dugog trajanja postupaka. Oba rada popraćena su brojnim grafikonima i tablicama sa statističkim podacima.

O radu dubrovačkog nahodišta te skrbi o trudnicama i roditeljama u drugoj polovici 18. stoljeća pišu Rina Kralj-Brassard i Kristina Puljizević u članku *Porod iz nevolje: skrb o trudnicama i roditeljama pri dubrovačkom nahodištu u drugoj polovici 18. stoljeća* (359-388). Analizom poslovnih knjiga dubrovačkog Hospitla milosrđa i usporedbom sa sličnim procesima u europskim zemljama razmatra se kontekst postanka i djelovanja prvog dubrovačkog roditeljskog doma koje je nastalo kao rezultat specifične socijalne politike Dubrovačke Republike.

Isječak iz dubrovačke kulturne tradicije donosi Jelena Obradović-Mojaš u radu *Kolende Mata Zamagne* (389-460). Autorica nas upoznaje s kolendama dubrovačkog vlastelina Mate Franova Zamagne, koje su nastale u prvoj polovici 19. stoljeća. Riječ je o šaljivim pjesmama čestitanja u prigodi određenih blagdana, koje su se pjevale pred vratima rodbine i poznanika.

Maja Šunjić u prilogu *Na dugo pišem jerbo ne mogu se u manje iskazat: uzroci smrti u župi Desne-Rujnica (1825-1861)* (461-499) na temelju matice umrlih župe Desne-Rujnica (1825.-1861.)

analizira uzroke smrti, strukturu umrlog stanovništva prema spolu i dobi te rizične mjesece i godišta u razdoblju od 1825. do 1862. godine. U tom je razdoblju matične knjige vodio župnik Šimun Tomić Romić, a upravo je citat u naslovu ovoga rada preuzet iz pisma kojim se navedeni župnik obraća dekanatu u Opuzenu. *Ganga: priprosto (polifono) skupno pjevanje* (501-539) izvorni je znanstveni rad Srećka Lorgera. U članku se istražuju korijeni *gange*, skupnog pjevanja koje se obično opisuje kao *grubo, primitivno, nestandardno, netempirano* petoglasje pomaknutog takta, a karakteristično je ponajviše za srednji dio dinarske zone.

Đivo Sjekavica autor je rada koji nosi naslov *Rekvizicije zvona u Prvom svjetskom ratu na području Dubrovačke biskupije* (541-611). Na temelju izvorne građe iz Arhiva Dubrovačke biskupije, Konzervatorskog arhiva u Splitu i Državnog arhiva u Dubrovniku prikazuje se proces dviju rekvizicija zvona, koje je u razdoblju Prvog svjetskog rata provodila Austro-Ugarska Monarhija. Posebna pozornost posvećena je zvonima salivenima u razdoblju srednjeg i novog vijeka, za koja je tadašnja vlast odlučila da se neće oduzeti u ratne svrhe, tj. pretaliti za izradu topova i municije.

Analizu bankarskog poslovanja na prostoru dubrovačkog i bokokotarskog kotara u Kraljevini SHS, odnosno Kraljevini Jugoslaviji, donosi Marija Benić Penava u radu *Bankarsko poslovanje u dubrovačkom i bokokotarskom kotaru između dva svjetska rata (1918-1941)* (613-629). Na temelju arhivske građe i relevantne literature autorica razjašnjava razloge uspješnog rada dubrovačkih banaka za vrijeme velike svjetske krize, kada je i hrvatsko bankarstvo stagniralo.

Potom slijedi prilog *Godina razdora i ponora u istočnoj Hercegovini: Velika župa Dubrava od Rimskih ugovora do kraja 1941. godine* (631-674). Franko Mirošević opisuje prilike u istočnoj Hercegovini, odnosno u Velikoj župi Dubrava koju je ustaška vlast uspostavila u lipnju 1941. godine. Na osnovi dosad neobrađene dokumentacije, pohranjene u Hrvatskom državnom arhivu, prikazuje se vrlo složeno političko i društveno stanje puno nacionalnih i vjerskih suprotnosti, koje su rezultirale kobnim posljedicama – velikim brojem nevinih žrtava.

Još jednu temu iz razdoblja Drugoga svjetskog rata donosi prethodno priopćenje Blanke Matković *Prihvatilište za repatrirce u Dubrovniku (srpanj-rujan 1945)* (675-728). U radu se obrađuje djelovanje prihvatilišta za repatrirce u Dubrovniku, koje je osnovano u srpnju 1945. godine. U njemu su bili smješteni pripadnici Wehrmachta, 392. (Plave) divizije i Mornarice NDH, uglavnom rodnom iz okolice Varaždina, Maribora i Celja. Na kraju rada nalazi se i popis repatriranih osoba dovedenih tijekom kolovoza 1945. u spomenuto prihvatilište.

Posljednji rad u časopisu nosi naslov *Okolnosti osnivanja i počeci rada Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* (729-753). Magdalena Najbar-Agičić proučava okolnosti osnivanja Historijskog instituta JAZU, današnjeg Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Počeci te institucije na prijelazu iz četrdesetih u pedesete godine 20. stoljeća prikazani su u kontekstu tadašnje politike KPJ prema znanosti i u kontekstu osnivanja znanstvenih instituta u okviru akademija po sovjetskom modelu razvoja znanosti. Rasvjetljavanju ove problematike pripomaže i rukopisna ostavština Miroslava Krleže, koja je također objavljena u ovome prilogu.

Na kraju časopisa nalazi se cjelina *Osvrti i kritike* (755-777), koja sadrži ukupno deset prikaza novijih domaćih i međunarodnih izdanja.

Velikim brojem zanimljivih i kvalitetno napisanih znanstvenih radova, koji su obogaćeni brojnim priložima, ovo godišće časopisa *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* znatno doprinosi razvoju povijesne znanosti. Čitateljstvo će svakako biti privučeno raznolikošću tema koje pružaju priliku za boljim upoznavanjem raznih sastavnica iz povijesti Dubrovnika i Dubrovačke Republike.

Juraj Balić